

Camus i l'esperit d'Europa

Cristian Martínez (Universitat de Barcelona)

Albert Camus, *Cartes a un amic alemany*. Traducció de Míriam Cano. Pròleg de Xavier Antich. Epíleg de David Fernández. Palma (Mallorca), Lleonard Muntaner, editor, 2019 [Artificium, 6], 61 p.

Quan Europa es troba immersa en una profunda crisi amb l'emergència de moviments populistes abocats a l'extrema dreta i forces centrífugues com el Brexit, ens hem de congratular per la publicació de les quatre cartes que Albert Camus —que va tenir un paper actiu dins de la Resistència com a redactor en cap de la revista *Combat*— va dirigir a un suposat amic alemany durant els mesos que van de juliol de 1943 al juliol de 1944, és a dir, en el període de l'ocupació de França fins el desembarcament de les tropes aliades a Normandia. Com ell mateix va reconèixer en el prefaci a l'edició italiana, aquestes cartes «varen ser escrites i publicades en la clandestinitat» (p. 23). No sobte, doncs, que Xavier Antich, en un precís pròleg, afirmi que «Albert Camus, entre 1942 i 1945, va prendre obertament partit moral i polític contra l'ocupació i la barbàrie feixista en la França ocupada pels nazis, quan el Tercer Reich, estava desplegant el seu domini militar i polític per tot Europa» (p. 9). Finalment, el conjunt d'aquestes quatre cartes van ser publicades el 1945 per l'editorial Gallimard i Camus va dedicar-les al poeta René Leynaud, màrtir de la Resistència, afusellat el 1944.

Encara que van aparèixer en diferents moments —la primera i la segona cartes durant l'ocupació, les altres dues

van ser publicades després de l'alliberament— presenten una clara unitat i sentit, atès que incorporen no només aspectes que afecten a les relacions entre França i Alemanya —dos països immersos en lluites bèl·liques des de l'època napoleònica— sinó també, i certament això és ben remarkable, sobre el destí d'Europa. Tampoc podem passar per alt que Camus —que l'any 1942 havia publicat *L'estrany* o *L'estranger*— constitueix un dels referents de l'existencialisme, tot i el seu distanciament respecte Sartre. Efectivament, durant aquells anys —tal com indica Xavier Antich— Camus, que va conèixer Sartre el juny de 1943, va assumir el principi existencialista sartrè, segons el qual l'ésser humà ha de ser responsable del món i de si mateix (p. 12). Per altra banda, cal tenir en consideració que Sartre, en una conferència pronunciada el 29 d'octubre de 1945, publicada l'any seqüent, deixava clar que la filosofia existencialista és un humanisme.

Val a dir que l'actitud pregonament humanista de Camus, portaveu d'una Europa lliure, es pot inserir en la línia del moralisme francès que s'enfronta a la *Kultur* germànica, als nazis, una Alemanya de senyors, una força expansionista entroncada amb el militarisme prussià i que volia imposar una cosmovisió totalitària a través de la propaganda i, si

fallava, per mitjà de les armes a tota Europa. «Durant tres anys —escriu Camus el desembre de 1943— vosaltres heu fet caure la nit damunt els nostres pobles i els nostres cors» (p. 31). En darrer terme, i tal com Alfred Rosenberg va esgrimir, el nazisme constituïa una cosmovisió de dominació que havia de triomfar arreu del continent, ni que fos atropellant els vells idearis humanístics d'ascendència cristiana i liberal que havien insuflat el sentit de la història d'Europa, atès que «deu segles d'història ens han donat la ciència de tot allò que és noble» (p. 27).

Cal tenir en compte que Camus, segons ell mateix confessa, s'estima massa França per ser nacionalista (p. 24), de manera que s'inclina per l'esperit europeu. De fet, sap des del primer moment que la victòria es decantarà en favor dels partidaris de la llibertat, tot i els èxits militars germànics, amb la qual cosa s'allunya d'actituds ambivalents sospitoses de col·laboracionisme i, lògicament, d'aquells que com Louis-Ferdinand Céline es van adherir al nazisme. Així les coses, Camus aconsella batre «la perpètua temptació de voler-nos assemblar a vosaltres» (p. 27), és a dir, el desiq francès per imitar allò alemany, una posició que era ben present en la cultura gala des de l'època de Madame de Staël (*De l'Allemagne*, 1810-1813) que va obrir les portes de França al romanticisme que procedia de terres germàniques. Com és lògic, després de la derrota de Sedan (1870), en el marc de la guerra franco-prussiana, l'atracció per Alemanya va augmentar en terra francesa, que va viure un esclat d'antisemitisme amb l'afer Dreyfus (1894-1906).

Per tal d'exposar el seu ideari, Camus contraposa el nazisme a l'esperit de llibertat, a través d'un dualisme bifront.

És per això que el nazisme representa el poder i la ignomínia mentre que França, en consonància amb l'esperit europeu, simbolitza l'honor i la veritat. De fet, la tercera carta —signada a l'abril de 1944— es centra en la idea i l'esperança d'Europa, sobre la base que «la nostra Europa no és la vostra» (p. 39). Per conseqüent, es dibuixen dues idees o projectes d'Europa. «Per a vosaltres, Europa és una propietat, mentre que nosaltres ens en sentim dependents» (p. 40). Un xic més endavant continua la comparació, alhora que insisteix en la denúncia de l'Europa germanista.

Dieu Europa, però penseu en terra de soldats, graner de blat, indústries domesticades, intel·ligència controlada. (p. 40)

No cal dir que enfront d'aquest projecte assimilista i anorreador, Camus remarcava l'abril de 1944 l'essència del projecte europeu.

Però per a nosaltres, és la terra de l'esperit on des de fa vint segles es persegueix l'aventura més prodigiosa de l'esperit humà. (p. 41)

Tinquem present que Camus no reivindica la tradició cristiana, si bé reconeix que «això és un altre problema» (p. 41). No obstant això, no s'està de declarar el següent:

Però la tradició cristiana, al capdavant, és només una de les que han construït Europa i no estic qualificat per defensar-la davant vostre. (p. 41)

Per aquesta raó, Camus no esmenta el possible paper de l'Església catòlica ni de Luter com a elements claus en la construcció europea. En efecte, Camus defuig d'abordar el tema del cristianisme, molt probablement perquè es sentia solidari amb el rerefons sorgit de la Revolució Francesa de 1789, que també traspua la idea d'una Europa unida i a germanada sota el signe de la fraternitat. A la vista de tot plegat,

Camus aposta sense reserves per la tradició francesa, la «de la intel·ligència i la del coratge». Naturalment, aquesta Europa de la intel·ligència contrasta amb l'Europa del nazisme, que gira al voltant de la barbàrie i la brutalitat, aspecte aquest últim que queda ben palès en la carta segona quan es refereix a la delació, per part d'un mossèn alemany, d'un noi que s'escapa momentàniament de l'escamot que el condueix a l'execució. Tot i el seu allunyament de la religió, Camus no dubta en afirmar que un sacerdot francès mai haqués actuat d'aquesta manera infame, que posa «el seu Déu al servei de l'assassinat» (p. 36).

La quarta carta està escrita a París, el juliol de 1944, poques setmanes abans de l'alliberament de la ciutat. Camus continua amb el seu exercici de contraposició entre dos models de vida ben diferents: la França de l'esperit i de la llibertat que xoca amb el nazisme alemany.

Suposàveu que, en absència de tota moral humana o divina, els únics valors que regirien en el món animal, és a dir, la violència i l'astúcia. (p. 46)

Les acusacions prossegueixen. «Vàreu escollir la injustícia i us vàreu equiparar als Déus» (p. 47), i, en conseqüència, França ha viscut durant cinc anys sota el terror i Europa sota la tragèdia de la intel·ligència (p. 49). A l'últim, cal fer notar que tot i aquesta argumentació, Camus conclou amb una actitud oberta a la conciliació perquè «fins i tot ara que som a punt de destruir-vos sense pietat, no us odiam» (p. 50), conscient que la frontera que separa ambdós països és quelcom que cal superar en l'esdevenidor.

És clar que l'eix franco-alemany que van refermar, malgrat les suspicàcies mútues, dos polítics de l'alçada de

Charles de Gaulle i Konrad Adenauer es troba a les bases de l'Europa actual. Ambdós polítics —pregonament catòlics— van segellar l'amistat entre França i Alemanya, l'alçaprem de la Unió Europea, a començament de la dècada dels anys seixanta. Per mirar de completar aquest panorama, afegim que malgrat les bones intencions dels fundadors d'Europa (Tractat de Roma, 1957), es va donar massa importància als aspectes econòmics (CEE) i així el cultiu de la intel·ligència va quedar relegat a un segon terme. Al seu torn, en la carta tercera, Camus —com a bon escriptor— va ressaltar la importància dels paisatges i de l'esperit, alhora que va insistir un xic romànticament en l'esperança de la regeneració de la primavera, del tornar a néixer, en un sentit d'obertura cap a la novetat. «Europa encara estarà per fer. Sempre estarà per fer» (p. 44). Dit altrament: Europa consisteix en una empresa que no pot romandre tancada, ni clausurada, com a voltes sembla, sobretot en els darrers temps.

En fi, a pesar de l'ambient de crisi que envolta avui la idea d'Europa, probablement encara no sigui massa tard per reivindicar —com va fer Camus— una Europa que conreï la intel·ligència. Potser avui més que mai no podem oblidar les paraules que Camus va dirgir a l'abril de 1944 al seu fictici amic alemany —paper que en l'actualitat poden assumir els moviments d'extrema dreta— sobre el sentit d'Europa. «La nostra és una aventura comuna que prossequirem, malgrat vosaltres, en el vent de la intel·ligència» (p. 42). En suma, des de la perspectiva del que va escriure Albert Camus en aquestes cartes encara és possible pensar en una Europa com a una província pedagògica —amb els seus paisatges i jardins— que cultivi l'esperit

de la intel·ligència, única salvaguarda
contra la barbàrie totalitària.